

MUSEUMSAVISEN

Nr. 27
August 1995
16. årgang

HOLSTED · BRØRUP · VEJEN

Klip fra formandens beretning

Nyt fra museumslederen

Sabotørblod

Malt kirke 1884

Arkæologi på naturgassen

Møllebevaring

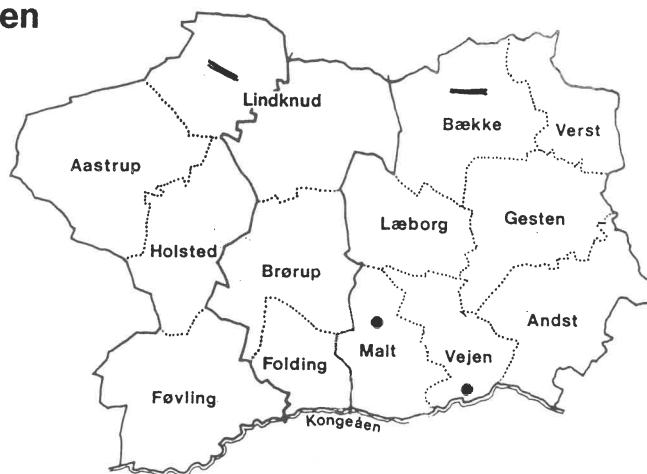
Natur- og Kulturskolen

Arbejdsgrupperne

Motorvejsbog

Arrangementer:

27. august - international
naturbeskyttelsesdag
Weekenden 16.17.sept.
Efterårsferien

MUSEET PÅ SØNDERSKOV

Sønderskovgårdvej 2

6650 Brørup

Tlf. 75 38 38 66 - Fax. 75 38 38 65

Kontoret er åbent alle hverdage 8.30-16

Museets åbningstider:

1.sept. - 31.maj: tirsdag - fredag kl.12-16

lørdag - søndag kl.12-17

1.juni - 31. august: tirsdag - søndag kl.10-17

Efter forudgående aftale med museets kontor er der også adgang for skoleklasser og gruppebesøg udenfor de normale åbningstider.

Restauranten 75 38 38 45

Museumsleder: Svend Aage Knudsen

Museumsassistent: Ellen Marie Viuff

Museumstekniker: Søren Moses

Museumsvært: Brynhild Tophøj

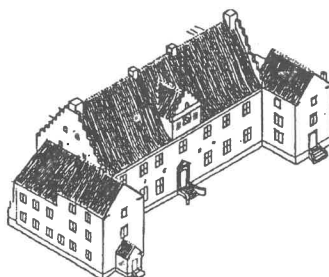
Naturvejleder: Finn Lillethorup Hansen

Assistent: Ellen Margrethe Damgaard

Museumsforvalter/pedel: ingen

Rengøring: Elly Mikkelsen

Arkivleder i Vejen: Linda Klitmøller

HOLSTED - BRØRUP - VEJEN EGNENS MUSEUMSFORENING

Stiftet den 6. februar 1979 med det formål at oprette og drive et kulturhistorisk egnsmuseum

Formand: Henry Nielsen, Melvangvej 2, Askov, 6600 Vejen, 75 36 06 64

Næstf.: Flemming Holm-Rasmussen, Kløvervej 16, 6650 Brørup, 75 38 38 11

Kasserer: Agner Frandsen, Askov Kirkevej 17, 6600 Vejen, 75 36 14 97

Foreningen har o.800 medlemmer

Kontingent 1995: 75 kr. for enkeltpersoner, 100 kr. for par/ægtepar

Kontingentindbetaling udgør også partoutkort for årets besøg

Foreningens medlemmer modtager Museumsavisen og andre meddelelser om aktiviteter

Museumsavisens redaktion: Hans Jørgen L.Larsen, Agner Frandsen,
Svend Aage Knudsen og Søren Moses

Klip fra formandens beretning på generalforsamlingen den 30. marts

....

I eftersommeren meddelte vores bestyrelsesmedlem L.P. Hindkær fra Vejen, at han på grund af alvorlig sygdom med beklagelse måtte melde afbud til bestyrelsesarbejdet.

Meget kort tid derefter afgik Hindkær ved døden, og vi måtte med stor beklagelse sige endeligt farvel til et meget positivt og interesseret menneske, som i en forholdsvis kort periode som næstformand og medlem af forretningsudvalget havde formået at sætte sit præg på arbejdet omkring Egnsmuseet på Sønderskov på allerbedste måde.

Både med gode ideer i almindelighed og som ivrig kontaktskaber til turist- og erhvervslivet i området. For den indsats og for samarbejdet er vi L.P. Hindkær stor tak skyldig.

...

Om museets situation, arbejdsmæssigt, udviklingsmæssigt - eller status om man vil:

Lige siden Museumsforeningens start i 1979 og senere som en forudsætning ved statsanerkendelsen i 1989, har det været vores målsætning, at museet - ud over det arkæologiske - også skulle varetage nyere tids kulturhistorie. Altså vor egen tids historie - herunder stationsbykulturen.

Selv om emnet ikke har været udeladt i museets indsamling og undersøgelser, kan det naturligvis først opnå

fuld opmærksomhed, når der er faglige ressourcer til at prioritere arbejdsområdet.

Helt i overensstemmelse med museumsloven og Statens Museumsnævns indstilling, vil det sige, at personalegruppen skal omfatte en nyere tids historiker. Dette mål og denne forudsætning har vi ikke kunnet opfylde endnu, men vi har forsøgt på det.

Helt præcist drejer det sig om at få bevilget en 1/2-tids stilling, som tilsammen med 1/2-tids arkivlederstillingen i Vejen så muliggør, at målet kan opfyldes.

Vi ansøgte de 3 kommuner om denne 1/2-tids stilling i forbindelse med budget 95, men fik desværre afslag. Vi søger igen i forbindelse med budget 96-97, og håber naturligvis på velvillig behandling, så vi kan opprioritere stationsbykulturen, d.v.s. de 3 byers overgang fra landsbyer til først stationsbyer og siden mere industriprægede centerbyer.

Vi tror, at vi kan mobilisere mange frivillige hjælpere også til dette arbejde, som jo må omfatte indsamling af genstande og data, såvel som bearbejdning og formidling. Men det forudsætter de ekstra ressourcer, som vi ikke har endnu.

Så derfor fastholder vi vores ansøgning.

Marts 1995

Henry Nielsen

Museets arbejdsgrupper

Arkæologigruppen, Tekstilgruppen, Kustode- og Omvisergruppen,
Havegruppen, Smedegruppen og Møllegruppen

Nyt fra museumslederen

Det er sommer og højsæson for udenbys gæster og turister. Lidt afhængig af vejrets skiften er der også pænt besøg på Sønderkov på alle ugens dage. Til gengæld er det lavsæson for forenings og gruppebesøg.

Den museumsfaglige hverdag er lige nu meget præget af små og store registreringsopgaver, beretningskrivning m.m. Tusindvis af genstande fra motorvejsudgravningerne skal nummereres og klassificeres, inden beretningerne kan færdiggøres. I det hele taget præges arbejdsprogrammerne meget af genstandsordninger, færdiggørelser af små og store projekter - både på det rent praktiske område, indretninger, skiltninger og andre delemner fra handlingsplanen.

Først på året var en del statsanerkendte museer særdeles betænkelige ved tankerne om en pludselig og radikal omlægning af museumslovens tilskudsgrundlag. Der blev holdt mange møder, konferencer og skrevet et utal af breve og artikler med kommentarer fra både museumsmedarbejdere, bestyrelser, politikere og almindelige museumsbrugere fra hele landet.

Heldigvis faldt der lidt ro over tingene igen, og tilbagemeldingen fra Statens Museumsnævn, Kulturministeriet og Dansk kulturhistorisk Museumsforening lyder nu på, at der ikke sker nogen pludselig omlægning af lovgrundlaget de første par år. Under alle omstændigheder tilkendegives det, at de mindre museer - som både Vejen Kunstmuseum og Museet på Sønderkov tilhører - ikke vil blive stillet ringere end deres nuværende grundlag. Det er så den økonomiske side af sagen - altså statens bidrag til de

statsanerkendte museer. Hvad angår den museumsfaglige standard, personaleresourcer og de fysiske rammer, så må museerne dog nok imødesee, at kravene bliver skærpede i fremtiden. Det er også i alles interesse, så de økonomiske midler gør bedst mulig fyldest.

Museet blev sidste vinter styrket med to nye medarbejdere. Først naturvejleder Finn Lillethorups tiltrædelse og senere arkivleder Linda Klitmøller. Det er allerede tydeligt, at det betyder en stor styrkelse af museumsarbejdet og ikke mindst på formidlingssiden vil Natur- og kulturskolen komme til at sætte sit præg på arrangementer og aktiviteter i de kommende år. Og vi er glad for, at Lokalhistorisk arkiv i Vejen og arbejdet med nyere tids kulturhistorie nu er blevet styrket ved Linda Klitmøllers halvtidsansættelse - forhåbentlig med udsigt til, at stillingen snarest kan opnormeres til en fuldtidsstilling med funktioner på både arkiv- og museumsområdet.

Desværre må vi om kort tid også sige farvel til en værdifuld medarbejder. Museumstekniker Søren Moses skal fra oktober være inspektør på Tadre Mølle ved Lejre, som skal drives som et arbejdende værksted og museumsgård under Roskilde Museum. Museet ønsker naturligvis Søren Moses tillykke med de nye udfordringer på en lokalitet, som Søren tidligere har haft et særligt og engageret forhold til, da mølleanlægget skulle reddes.

I den forbindelse kommer vi ikke uden om, at museet har været igennem lidt af et "maratonløb", hvor museets medarbejdere flere gange har oplevet "muren" og "syren" i benene. Vi skilles dog ikke fra Søren med malurt i bæget,

selv om jeg gerne vil understrege, at Sørens arbejdsfelt til tider har været helt urimeligt bredt.

Bestyrelsen har flere gange søgt det mål, at museet er normeret sådan, at de formidlingsmæssige og museumsfaglige opgaver kan løses med en tilfredsstillende bemanning. Men i kraft af museet etableringssituation har det i lange perioder alligevel været umuligt at gennemføre en normal arbejdsdeling.

Der er ikke direkte relationer til den nye situation, men ved museets budgetansøgning til kommunerne er museumsopgavens ressourcer blevet drøftet meget indgående i både forretningsudvalget og foreningsbestyrelsen. Der er ansøgt om midler til ansættelse af museumsmedarbejder og fra 1997 om opnormering af arkivlederstillingen. Vi er godt opmærksom på, at der naturligvis altid vil være et loft over den økonomiske vækst - det respekterer vores ansøgning for 1996 og 1997 også. Alligevel er det også blevet begrundet meget kraftigt, at museet naturligvis søger en bemanning, som står i rimeligt forhold til de museumsfaglige opgaver, i forhold til museets formål som statsanerkendt museum og i respekt for rationelle arbejdsdelinger. Så uanset om det - som nu - blev Sønderskovløsningen, eller det var blevet en hvilken som helst anden museumsopløsning, **er pedelfunktionen en helt åbenlys nødvendighed.** Og alligevel - ikke mindst ved Sønder-

skovløsningen, er behovet mærkbart og synligt. Der er meget at passe, vedligeholde og arbejdslede. Ganske vist løses en del forefaldende opgaver med frivillige, via arbejdsgruppene og enkeltpersoner. Der var tidligere også en del ressourcer at hente i beskæftigelsesordningerne. Men der skal jo gerne være både sammenhæng og kontinuitet i tingene. Alene vedligeholdet af arealerne ved Sønderskov både sommer og vinter, tilsyn med installationer, værkstedsarbejde, magasinindretninger og en lang række andre forefaldende arbejdsopgaver er tiltænkt den meget nødvendige museumsmedarbejders primære arbejdsområde.

Dette indtrængende ønske om opnormering er sendt til de tre tilskudskommuner. Ret beset kan det være en meget god investering, for netop museet har igennem en årrække været en god aktivitet i forbindelse med frivillige og medarbejdere i jobskabelsesprojekter. Ganske vist har den ny beskæftigelseslovgivning ændret en del i de seneste år, så langt færre opgaver kan løses ad den vej - og det positivt, at beskæftigelsen generelt er bedret. Vi kan dog fortsat pege på en række spændende aktiviteter, som kan indarbejdes i jobtræningsprogrammer. Her vil en kvalificeret arbejdsleder i form af en medarbejder /museumsforvalter kunne være en ekstra fordel for alle parter.

Svend Aage Knudsen

Museumsforeningens bestyrelse

7 valgte: *Henry Nielsen, form., Flemming Holm-Rasmussen, næstf. Christian Carstensen, Agner Frandsen, Hans Jørgen L. Larsen, Kirsten Lorentsen, Søren Schousen.*

Suppleanter: *Lars Bang Jeppesen og Frede Gejl.*

Udpeget af Holsted kommune: *Arne Madsen*, af Brørup kommune: *Jørgen Kiilerich*, af Vejen kommune: *Kurt Jeppesen.*

Sabotørblod

Af Ole Thomsen

"Nu er jeg ikke overtroisk, men jeg har tit tænkt på bagefter, at ved halv otte tiden sprang min næse op og blødte meget kraftigt ned over det illegale blad. Senere viste det sig, at jeg fik næseblod på nøjagtig det tidspunkt, hvor de andre løb ind i tyskerne og blev skudt."

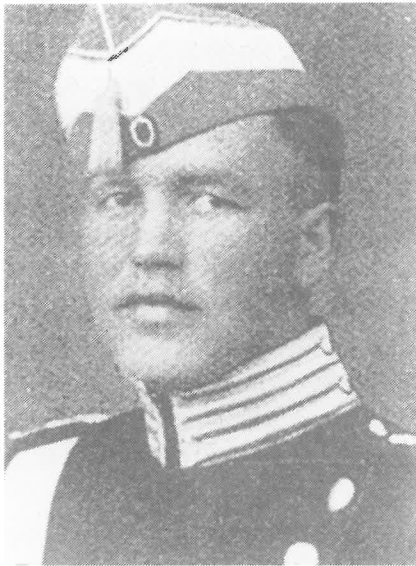
Mandag den 16. april 1945, 18 dage før befrielsen, skød tysk politi tre frihedskæmpere fra Askov-gruppen. En overlevende blev hårdt såret indlagt på feltlazarettet i Hvide Hus på Askov Højskole. Den 25. marts havde han forladt højskolen sammen med sine kammerater. På det tidspunkt blev skolen omdannet til lazaret for evakuerede tyske soldater og flygtninge fra Øst. Men ikke alle elever forlod byen, en håndfuld blev tilbage og intensiverede deres sabotage af jernbanen.

April måned 1945 var usædvanlig varm og smuk, men ikke kun de stjerneklare nætter blev udnyttet til jernbanesabotage. Da de tidligere højskoleelever nu havde tid nok, sprængte de også bomber om dagen. Der lå ganske vist en tysk bevogtningsstyrke på 360 mand i Vejen, men også løjtnant Steim, der ledede kompagniet, forventede at krigens snart ville slutte. Han vurderede, at sabotagen kun havde ringe militær betydning. Steim koncentrerede sig om en opgave han fandt vigtigere end jernbanesabotagen - at ingen kom til skade, hverken tyskere eller danskere! Det var derfor en ubekymret gruppe bestående af Svend Nielsen, Peter Cornelius Madsen og Hans Torkild Hansen, der mandag den 18. april cyklede ud på aktion. Det var gået godt for dem mange gange, så de så ingen grund til, at denne dejlige forårsdag skulle være anderledes. Tyskere så de sjældent, og når de endelig gjorde det, var de ikke særlig nidkære i tjenesten.

De tres opgave var afspore et tog på Andst Station for at lokke en stor repa-

rationskran på Vejen Station i en fælde. Når kranen var kørt fra Vejen i retning mod Andst, skulle en anden gruppe foretage en ny sprængning øst for Vejen for at lukke kranen inde. Denne gruppe blev ledet af Jakob, alias Axel Jakobsen, alias Søren Vestergård.

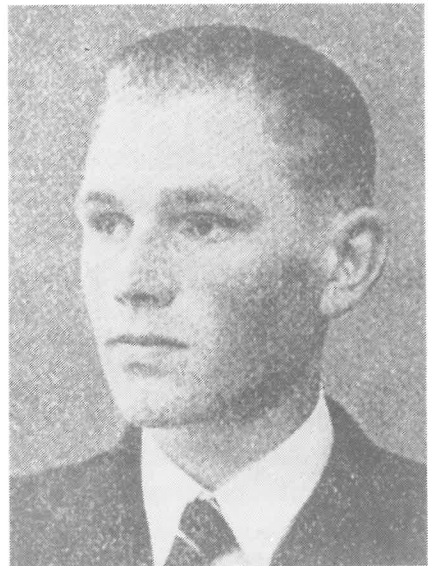
"Normalt rekognoscerede vi om dagen og kørte så hjem og hentede våben og sprængstoffer bagefter", fortæller Jakob, der nu bor i Højbjerg ved Århus. "Men det var jo dobbelt sommertid og længe lyst. Holdet var ikke kendt omkring Andst, så de mente de ligeså godt kunne tage det hele i en smøre! De kørte så hjemmefra ved 19 - 19.30 tiden med maskinpistolerne adskilt. De lå sammen med sprængstofferne i tasker på cykelstangen. Det var skødesløst og imod reglerne, men det var gået godt mange gange, og de havde jo almindelige pistoler og håndgranater i lommen. De kørte omkring Skibelund og af Ribelandevejen (Kongeåvej) mod øst. Jeg skulle lede det andet hold, men vi skulle først afsted ved 23-tiden, fordi toget jo først skulle afspores og kranen

Peter Cornelius Madsen

sendes derud. Jeg gik over til højskolens forretningsfører, Andreas Nielsen. Nu er jeg ikke overtroisk, men jeg har tit tænkt på bagefter, at ved halv otte tiden sprang min næse op og blødte meget kraftigt ned over det illegale blad, og det undskyldte jeg over for Andreas Nielsen. Men han sagde, at det blad ville han gemme, for et illegalt blad med sabotørblod var ikke helt almindeligt. Det viste sig så senere, at jeg fik næseblod på nøjagtig det tidspunkt, hvor de andre løb ind i tyskerne og blev skudt".

Da de tre cyklister kunne skimte Skodborghus Kro i det fjerne, så de, at der var tyske soldater i krydset. De standsede og overvejede situationen, men da de flere gange havde bluffet sig igennem afspærringer, kørte de videre. Tæt på blev de alligevel betænkelige og svingede ind på en ejendom på højre side af vejen. Her overvejede de forskellige muligheder, men de endte med at cykle tilbage mod Skibelund. Bag sig

Hans Torkild Hansen

hørte de imidlertid der blev råbt, men da de ikke standsede, satte tyskerne efter dem med en motorcykel, der var udstyret med et maskingevær på sidevognen. Da der blev skudt, smed Cornelius og de andre deres cykler, tog mapperne med og løb ind på marken for at finde dækning. Bag ejendommen "Skodborgholm" lagde de sig bag en kartoffelkule for at samle maskinpistolerne. Men tyskerne var lige i hælene på dem og smed en håndgranat. Den ramte mellem Cornelius og Torkild, der begge blev dræbt. Svend fik fem strejfsår af en granat, hvoraf de to var ved tindingerne. "Et par år efter kunne det stadig ses, at huden og håret var skrabt af", husker Jakob. "Sådan fem sprængninger fordelt over hele hovedet".

Svend Nielsen rejste sig og løb i retning af et hegnsdige, men blev skudt i højre skulder og faldt om. Han mener at have hørt, at tyskerne gav de to andre et nakkeskud for at være sikker på, at de var døde. Han hørte også, at der blev

taget ladegreb over hans egen nakke. Men så var der en, der på tysk sagde, at han skulle tages levende.

Det vides ikke hvilke tyske enheder, der udførte drabene. Kun et er sikkert - de kom ikke fra Vejen. Grunden til, at Steims kompagni ikke var underrettet eller medvirkede i aktionen, var den, at han ikke havde Gestapos tillid. Dels var han siden 1935 listet hos dem som antinazist, og dels var det gennem nogen tid i Vejen lykkedes ham at forhale en omfattende husundersøgelsesrazzia. I stedet for at vente på, at Steim skulle trække tiden yderligere i langdrag, etableredes derfor vejspæringer ved alle vejkryds omkring Vejen. Løjtnant Steim blev først underrettet, da tysk politi bad ham hente ligene og den sårede Svend Nielsen ved Skodborghus. Steim rådede kun over en primitiv hestevogn, så det var først langt ud på aftenen, at de døde blev bragt til Bakkely skole i Vejen og den sårede til feltlazarettet på Askov Højskole.

Tirsdag den 17. april var for folkene omkring Askov-gruppen en angstens og uvishedens dag. Ingen vidste, hvad der var sket med de tre. Men i løbet af dagen kom rygter fra Vejen om, at de alle var skudt. Det blev bekræftet af Jakob og Bodil, Svends forlovede, der havde cyklet ruten igennem og talt med øjenvidner. Ved Skodborghus så de en bil med et karakteristisk skudhul i bagruden, der blev ved at kredse rundt. Da Jakob kom tilbage til Askov, så han igen denne bil. Det var Gestapo, der kom for at ransage hans og Cornelius' fællesværelse på Møllevej. Jakob undgik med nød og næppe at løbe ind i

dem. Da Gestapo ingen våben fandt på værelset, kørte de videre til møllebestyrer Knudsen, der var far til Bodil, og hvor Svend var flyttet ind. De fandt heller intet på hans værelse, for Knudsen havde om formiddagen skjult en sending pistoler i skorstenen, som Svend var igang med at klargøre. Men skæbnen ville, at skorstensfejeren kom, medens Gestapo var igang med ransagningen. Der gik panik i Knudsen, og både han og pistolerne kom med til Kolding.

Askov-gruppen blev straks opløst og de tilbageblevne gik under jorden. Modstandsbevægelsens øverste ledelse i region 3 havde på den tid hovedkvarter i Askov præstegård, men flyttede omgående. Våbendepotet blev flyttet til Lille Veum, et hus på Askov Højskole, der lå inden for det af tyskerne afspærrede militære lazaretområde. Man var sikker på, at dette hus ikke ville blive undersøgt.

Onsdag den 18. om formiddagen blev Kommandant Steim opsøgt på sit kontor på Brejddablik mellem Askov og Vejen af Forstander J.Th.Arnfred, Andreas Nielsen og Pastor Dons Christensen fra Askov. I mellemtiden havde de hørt rygter om, at en af sabotørene levede og blev behandlet i Hvide Hus på Askov Højskole. De ville have ligene udleveret.

Dons har engang nedskrevet følgende: "Steim var yderst forstående, men midt under samtalen kom en underordnet ind. Han havde kontakten Gestapo i Kolding, der meddelte, at de to lig ikke måtte udleveres. De skulle

graves ned et skjult sted. Steim hørte roligt på ham, men da han var gået, udtrykte han sin harme over den underordnedes tjenesteiver".

De tre måtte cykle tilbage til Askov med uforrettet sag, men sent om aftenen kom Steim til præstegården. Han bad Dons om hjælp til at udvælge et hemmeligt sted, hvor frihedskæmperne kunne begravnes. Således gik det til, at Peter Cornelius Madsen og Hans Torkild Hansen ligger begravet i den lille skov mellem Askov og Vejen Idrætscenter. Efter befrielsen blev graven indviet som kirkegård.

Senere på dagen den 18. fik man identificeret den overlevende. Dons fortæller: "Sidst på eftermiddagen fik jeg bud om, at der holdt en ambulance foran Hvide Hus. Jeg gik over til den tyske feltpræst, der sagde, at en dansk sabotør netop var blevet afhentet af Gestapo. Vi gik om til ambulancen,

men i det samme startede den. Motoren svigtede imidlertid og jeg gik hen til gestapomanden, der sad ved siden af chaufføren. Jeg bad om tilladelse til at bede en bøn med fangen. Gestapomanden var imødekommende, stod ud og åbnede døren til ambulancen. Der så jeg Svend ligge med hoved og arme i bind".

Svend Nielsen var heldig. Ambulancen bragte ham ikke til den frygtede Staldgård i Kolding, hvor de færreste overlevede Gestapos forhørsmetoder. I stedet blev han bragt til Kolding arrest og anbragt i celle med en stikker, et gammelt trick han gennemskuede. 5. maj blev han lykkeligt forenet med Bodils far, der sad i en anden celle. Askov-gruppen var også heldig. Der blev ikke foretaget yderligere arrestationer eller razziaer. Heller ikke i præstegården, selv om den gennem nogen tid havde været under observation, men derom var Dons advaret - af Steim.

"Dagværk og natarbejde - Folkeoplysning og modstandskamp" er titlen på en bog om højskoleforstanderen, modstandsmanden og skribenten Johannes Rosendahl, tilrettelagt af Richard Andersen og Ole Wivel og udkommet i denne sommer på Poul Kristensens Forlag. - "Sine venners ven og sine modstanderes utrættelige modstander" - sådan karakteriseres Rosendahl. "Han var gerne på konfrontationskurs, men uden bitterhed og nag. Der var ingen smålighed i hans væsen, men saglighed, humor og generøsitet."

Under krigen, da Rosendahl var lærer på Rødding Højskole, arbejdede han i den modstandsgruppe, der bl.a. sprængte vandtårnet på Brørup station i luften den 13.2.1945. Han var gestapos fange på Staldgården i Kolding op til 5.maj 1945.

I et brev til forfatteren Ole Wivel udtrykker Johannes Rosendahl, hvor pinagtigt det forekommer ham, at nogen overhovedet kan drømme om at nævne Kristi død og frihedskæmperens "offer" i samme åndedrag. .."Det er betænkeligt allerede af den grund, at frihedskæmperen jo ikke bragte noget offer. En R1-gruppe var jo ikke en selvmordergruppe. Frihedskæmperens død var i de allerfleste tilfælde at betragte som et uheld - han blev taget. Han skal dømmes på sine gerninger, ikke på sin død. Det er sentimentalt at mene det sidste. Ved modstandsmandens grav har man kun at sige: "Satans, at netop du skulle være så uheldig."...

Malt kirke 1884

Fra Askov-fotografens arkiv

Malt kirke fotograferet 1884. Årstallet er noteret på negativets beskyttelsespapir. Til venstre i mellemgrunden præstegården fra 1870. Bygmester var den navnkundige Peder Holden Hansen.

Samlingen af glaspladenegativer fra de tidligere Askov-fotografer, der for en del år siden blev erhvervet af Lokalhistorisk Arkiv i Vejen, har på grund af sit store omfang henstået usortet.

I dette forår er det takket være en frivillig indsats på Sønderskov lykkedes at foretage en grovsortering. Negativerne er forsynet med nummer, men da protokollerne ikke er komplette, er det begrænset, hvor meget portrætsamlingen - især af højskoleelever - vil kunne udnyttes. Til gengæld er der nu fore-

taget en mere detaljeret opdeling af de topografiske og lokalitetsbestemte negativer, og materialet er anbragt i syrefri emballage.

Næste skridt er at få lavet et katalog over, hvad samlingen rummer - og at få fremstillet kontaktkopier.

Hovedopgaven er naturligvis at få identificeret så meget af materialet som muligt. Sparsomme udskrifter på den originale emballage kan være en hjælp, men ellers er opgaven vanskelig nok, mange af billederne er over 100 år gamle. Man kan forestille sig, at udstillinger

i lokalområdet måske kunne lokke oplysninger frem.

Den første fotograf i Askov hed Karl Jørgensen. Han begyndte sin virksomhed i et skur bag købmandsgården. I 1874 byggede han det hus, der senere fik navnet Nørreled - nu Maltvej 10. I 1895 flyttede Karl Jørgensen til Holsted og fortsatte sin virksomhed der. Forretningen i Askov førtes videre af Karl Kristensen, der i 1907 byggede det store hvide hus på torvet med nordvendt atelier. Hans efterfølgere var Valborg Glasser og Lauge Svold.

Et af de spændende negativer, der dukkede op under sorteringen, er fra Karl Jørgensens tid, nærmere betegnet 1884, og motivet er let genkendeligt: Malt kirke. Men netop dette negativ er et godt eksempel på, hvad et fotografi kan gemme af overraskende oplysninger.

Billedet er taget fra sydvest - fra en temmelig høj position, måske et loft. I hvertfald fornemmes det, at fotografen ikke har kunnet træde tilbage, men med stor omhu har måttet anbringe hele middelalderbygningen i det snævre billedfelt sammen med præstegården på Kongensbjerg. Kirkens vestparti er kalket, hvilket også fremgår af synsprotokolten, men ikke kendes fra billeder. Årstallet 1879 angiver tidspunktet for op-

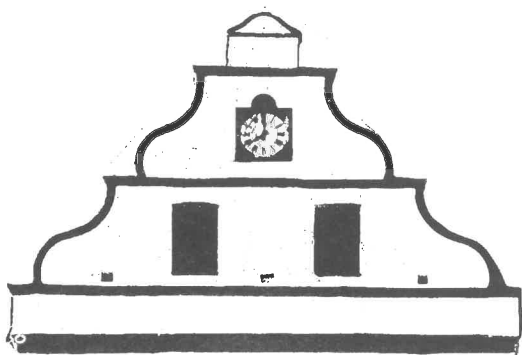

Fotograf Karl Jørgensens logo på bagsiden af portrætfotografi: tegning af ejendommen - nu Maltvej 10, Askov - med atelier på 1.sal.

sætningen af tagrytteren. 8-tallet er siden erstattet af et 1-tal. Smeden og graveren var efter sigende enige om, at det var nemmere at lave og også stemte bedre med kirkens virkelige alder!

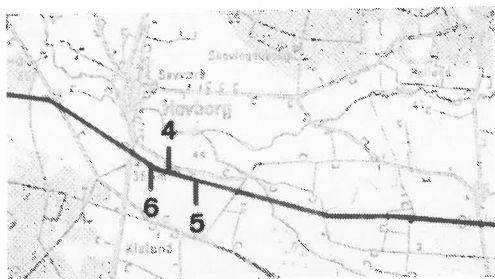
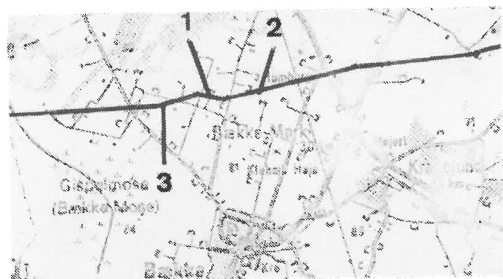
En overraskelse er våbenhusets nu forsvundne hvidkalkede (ny)-renæssancegavl. Malt kirke hørte fra 1699-1911 under Estrup Hovedgård. Estrup ombyggedes i 1860-61, og ved bygmester Peder Holden Hansens mellemkomst fik midterpartiet og sidefløjene helgavl med renæssancekarakter. Det samme kan være sket med kirkens våbenhus. En anden mulighed er, at fænomenet - som den vælske gavl i Bække - stammer fra våbenhusets opførelse omkr. 1600. En nøjere studium af regnskaber og synsprotokoller kan måske bringe mere præcis viden for dagen.

Agner Frandsen

Ny-renæssancegavl på Estrup Hovedgård fra 1860-61

Arkæologi på naturgassen

Oversigt over naturgaslinieføringen ved henholdsvis Bække og Hovborg. Numre henviser til numre i teksten.

Museet gennemførte i løbet af vinteren udgravninger på en ny dublerende naturgasledning fra Klelund plantage i vest til amtsgrænsen mod øst.

Udgravningerne er nu tilendebragt, og der skal i det følgende gives en sammenfatning af projektets vigtigste resultater.

På Bække mark er der udgravet dele af en stor landsby fra romersk jernalder (1). En del af landsbyen er tidligere blevet udgravet af Esbjerg Museum i forbindelse med nedlægningen af den første naturgasledning i 1982.

På denne lokalitet blev der - som noget helt specielt - fundet en ca. 3 m. dyb, træforet brønd. Brønden var gravet ned gennem et mellemistids mosehul, hvorunder de nederste 50 cm af brøndens træforing var bevaret. Brøndkassen var firkantet med let afrundede hjørner og målte 1,3 x 1,0 m.

Den overvejende del af træforingen bestod af tilspidset egetømmer, planker og brædder, samt enkelte stykker ubearbejdet træ. Alt træmaterialet er sendt til konserveringscentret i Gram, hvor en del af tømmeret bliver konserveret. Der vil senere blive foretaget en årringsdatering på egetømmeret på Skalks laboratorium ved Århus.

På Bække mark lokaliseredes ligeledes en anden bebyggelse, hvor dele af en landsby fra 4.-5. århundrede e. Kr. blev udgravet (2).

På en tredje lokalitet blev der fundet resterne af et mindre tømmerbygget hus fra tidlig middelalder, samt kogegruber fra oldtiden (3). Både på den første og den anden lokalitet blev der fundet jernudvindingsovne - utvivlsomt oldtidsanlæg.

I 1982 blev der også udgravet en del af en landsby fra yngre romersk jernalder syd for Hovborg. Ved anvendelse af fosfatanalysen lykkedes det allerede tidligt i forarbejdet til museets undersøgelse at påvise bebyggelse på betydelige arealer, både øst og vest for det allerede undersøgte areal. Resultatet var således bebyggelsespor i 1 km's længde i vest-østlig retning i 10 til 20 m's. bredde.

Ud fra rekognoscering og prøveudgravningsresultaterne blev fundområdet opdelt i tre landsbyer. Øst for det tidligere undersøgte område udgravedes dele af en landsby fra ældre romersk jernalder (5), og vest herfor en bebyggelse fra germansk jernalder (6). Endnu en del af landsbyen fra yngre romersk jernalder blev også udgravet (4). Landsbyerne indeholder flere bebyggelsesfaser,

Brønden fra lokaliteten Damgård I på Bække Mark tegnes i fladen i topniveau for den bevarede træforing.

Brøndens indre er tømt og træforingen ses tydeligt i den østlige halvdel

som alle er forholdsvis velbevarede, da området er overlejret af et tykt lag flyvesand. De fleste huse kan tilknyttes hegnsforløb, og der er i alt påvist 38 huse og 55 dele af forskellige hegnsforløb, samt en række jernudvindingsanlæg og 2 grubehuse.

I de følgende numre af museumsavisen vil nogle af fundene fra gasudgravningerne blive omtalt mere indgående.

Lars Nørbach og Ejvind Hertz

Seminarudgravningen ved Skovlyst

I juni måned udgravedes en overpløjet gravhøj på gårdejer Ib Vesters mark sydvest for Skovlyst ved Langeskov. Udgravningen var tilrettelagt som en seminarudgravning - en uddannelsesgravning for medlemmer af arkæologigruppen - og blev ledet af arkæologistuderende Ejvind Hertz.

Højen var stærkt nedpløjet, men der blev dog fundet dele af en urnegrav fra sen yngre bronzealder samt bebyggelsesspor i form af flere nedgravninger og spredte stolpehuller. Urnen og dens indhold af brændte ben og lille fin bennål er nu under konservering af medlemmer af arbejdsgruppen. Målet er i den kommende tid at tilrettelægge flere lignende seminarudgravninger, så arbejdsgruppen kan blive mere fortrolig med den feltmæssige aktivitet og dokumentation af undersøgelserne i form af opmåling, beskrivelse, fotografering osv. Der skulle være gode chancer for at gruppen får indarbejdet så meget rutine, at den med tiden kan arbejde mere selvstændigt med undersøgelsesopgaver i samarbejde med museet.

Umiddelbart nord for den undersøgte højtomt ligger en velbevaret og fredet gravhøj, som efter sin størrelse utvivlsomt er anlagt i den ældre bronzealder.

Møllebevaring

Skov og Naturstyrelsen udgav i 1993 bogen "Møllebygninger i Danmark - redegørelse og status", et digert værk på over 800 sider med interessante baggrundsartikler om vind- og vandmøller, dagliglivet på møllerne, møllebyggere, møllebevaring m.m. Langt hovedparten af bogen rummer dog en saglig registrant over de bevarede møllebygninger i Danmark, for netop denne landsdækkende registrering har været undersøgelsens overordnede formål.

Omkring år 1900 vidste man, at der var ca. 5.000 møller fordelt over hele landet, men en omfattende industrialisering på mølleområdet i dette århundrede havde frataget møllerne deres erhvervs-mæssige betydning. For at få et landsdækkende overblik gik bl.a. Skov- og Naturstyrelsen, museer og møllelaug i årene 1988-93 i gang med en omfattende mølleregistrering og resultatet blev bedre end nogen havde turdet håbe på, for undersøgelsen kunne dokumentere 628 bevarede møllebygninger, hvoraf 274 stadig var helt eller delvis intakte.

Når det er lykkedes at bevare et så stort antal møller, skyldes det en bred interesse for at bevare møllerne, der i århundreder har udgjort væsentlige og markante elementer i landets bygningskultur. Dette gælder først og fremmest de fritliggende vindmøller, som, ud over deres samfundsøkonomiske betydning, også har fungeret som vartegn.

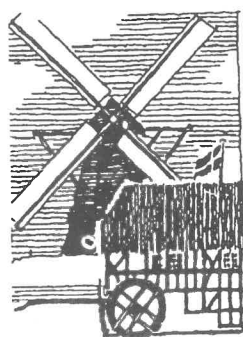
En stor del af møllerne er reddet via lokale interesser, hvor der omkring en mølle er oprettet møllelaug. Lokalmuseerne og Frilandsmuseerne har ud fra kulturhistoriske indfaldsvinkler påtaget sig mange bevaringsopgaver. Nationalmuseet oprettede i 1962 et Møllelaboratorium, som frem til afdelingens nedlæggelse i 1986 fik gjort et stort stykke arbejde, både med udarbejdelsen af oversigter over bevaringsværdige

møller, set ud fra et mølletekniske synspunkter, men også med gennemførelse af konkrete restaureringer. "Dansk Møllerforening", stiftet i 1889, har gennem årene formidlet viden om møllehåndværket, og udgiver stadig tidsskriftet "Møllen", og også selskabet "Danske Møllers Venner", stiftet i 1963, har deltaget aktivt og udgav indtil sidste år bladet "Den Danske Mølle".

DANSK MØLLEDAG

I forlængelse af nedlæggelsen af Nationalmuseets Møllelaboratorium opstod "Møllepuljen" i 1987, som henblik på at videreføre og koordinere arbejdet. Her er alle interessegrupper repræsenteret i et frugtbart samarbejde og herfra udspringer mange nye initiativer, bl.a. har man siden 1994 afholdt Dansk Mølledag - den 3. søndag i juni, hvor mange af de bevarede møller landet over har deltaget. Formålet med denne "møllernes nationaldag" er at skabe opmærksomhed om bevaringsarbejdet og at øge befolkningens kendskab til den danske mølletradition. Museet på Sønderkov deltog i år d. 18. juni med et åbenthus-arrangement på Graven-gaard Vandmølle, hvor ca. 30 gæster fik set, hvor langt vi er kommet. Til næste juni håber vi så at kunne præsentere det færdige resultat, - museets bidrag til bevarelse af en lokal kulturperle af national interesse.

Søren Moses

DANSK
MØLLEDAG
SØNDAG D. 18 JUNI

Møllepuljens Dansk Mølledag-logo 1995

Tips- og lottopenge til Natur- og Kulturskolen

Museet har fået bevilget et beløb på 80.000 kr. til indkøb af udstyr til at færdiggøre indretningen af den nye Natur- og Kulturskole i anneksbygningen ved Sønderkov.

Museet ansøgte i foråret Friluftsrådet om 100.000 kr. til projektet. Friluftsrådet forvalter ca. 45 mill. kr. af Tips- og Lottomidlerne, som er øremærket til formål, der gavner "ungdommens friluftsliv".

De 80.000 kr. er givet på betingelse af, at Natur- og Kulturskolen indleder et formelt samarbejde med skolerne i de tre støttkommuner: Holsted, Brørup og Vejen. Da dette jo hele tiden har været et af hovedformålene med etableringen af Natur- og Kulturskolen, så bliver der ikke problemer med at opfylde dette krav.

Pengene skal benyttes til indkøb af forskelligt feltudstyr, som kan benyttes når skoleklasser eller andre grupper er på tur i landskabet. Natur- og kulturskolen kommer således til at råde over classesæt af kikkerter, fiskenet til vandhulsundersøgelser, graveskeer, lupper, indsamlingsglas m.m.

Desværre har vi ikke fået samtlige 100.000 kr., som vi søgte. Derfor er der ikke i første omgang råd til at udstyre Natur- og Kulturskolen med en håndbogssamling. Vi har nu ansøgt Tuborgs Grønne Fond om støtte til indkøb af håndbøger og håber, at de vil hjælpe os.

Med alt det nye udstyr i hus er Natur- og Kulturskolen klar til at fungere fra starten af det nye skoleår

midt i august. Ved starten af skoleåret udsender Natur og Kulturskolen et idehæfte til samtlige skoler med forslag til, hvordan de kan benytte Natur- og Kulturskolen.

Alt efter hvilket emne, de enkelte skoleklasser ønsker at arbejde med, så vil der være mulighed for enten at komme på besøg på Museet og Natur- og Kulturskolen eller for at få naturvejlederen til at komme ud til et lokalområde for at lave aktiviteter der.

Det bliver gratis for de lokale skoler at benytte Natur- og Kulturskolens tilbud bortset fra, at de selv afholder eventuelle udgifter til transport.

Finn Lillethorup Hansen

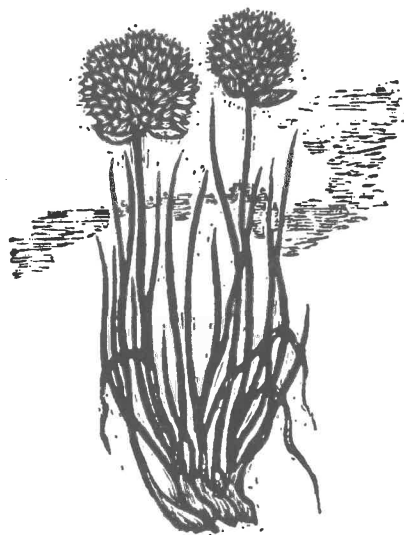
HAVEGRUPPEN

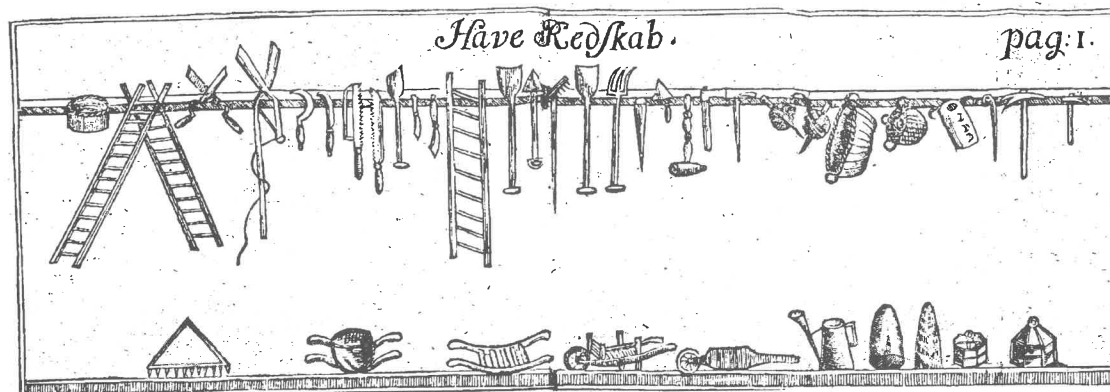
Urtehaven er kommet godt i vækst i år - selv om nogle af deltagernes afgrøder har været et lækkert spisekammer for en harefamilie med tre killinger. Også rådyrene søger af og til ind i haven og tager for sig af retterne. Resultatet bliver nok, at der kommer låger i urte- og køkkenhaven, og der bliver opsat et diskret trådhegn inde i takshækken.

Havegruppen har haft flere fælles arbejdslørdage, og det har været en succes, når der i samlet flok er blevet arbejdet. Publikum nyder meget disse haveafsnit, og der er nu opsat tekstskilte i krydder- og lægeurteafdelingen, ligesom flere skilte er under produktion til andre haveafsnit.

I forbindelse med den internationale Naturbeskyttelsesdag den 27. august er der lysbilledintroduktion om Sønderskovs havehistorie og rundvisning i haven kl.13 og kl.15 med start i hovedbygningen.

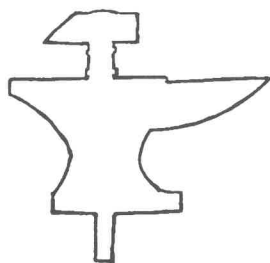

Purløg eller græsløg blev ofte brugt til at drysse på æggkage eller rørræg, der regnedes for fine retter på gårdene i ældre tid.
Ill. Povl Abrahamsen.

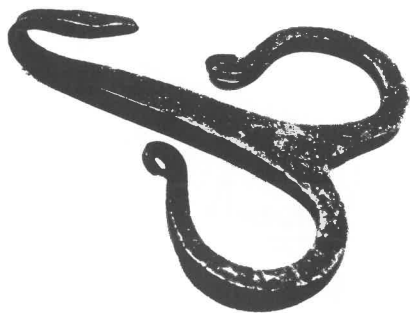
Havehuset er færdigindrettet, det fælles værktøj er på plads, og der er kommet vandingsanlæg i haven. Illustrationen er fra Peder Lundbergs havebog 1762, der indgår som en vigtig kilde i urte- og køkkenhaven.

SMEDEGRUPPEN

Smedene mødes ret fast i Sønderskovs herregårdssmedje torsdag aften fra 18.30. Samtidig bistår arbejdsgruppen jævnligt museet ved særarrangementer og gruppebesøg, hvor der er særlig interesse for aktiviteten. En række smedehistoriske genstande fra museets samling er på den måde igen kommet til ære og værdighed.

Samtidig producerer smedene forskellige ting til museet - beslag, hængsler, og f.eks. de to olielamper til gårdspladsen. Arbejdsgruppen skal om kort tid igang med at lave 4 låger til urte- og køkkenhavens indgange. Det viser sig nødvendigt at hegne for harer og rådyr, som i denne sommer har taget godt fra sig af de friske urter. Så med model fra smedearbejderne på de to broer over voldgraven laves låger med smedede rankemotiver.

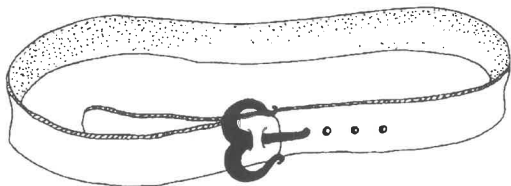
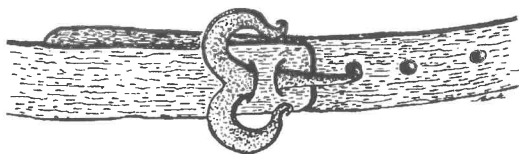

Det er også målet, at der skal fremstilles museums kopier, som kan sælges i museumsbutikken. Både kopier af oldtidsgenstande og udvalgte genstande fra nyere tid vil kunne indgå i sortimentet. På den måde indtjenes også lidt midler, som kan finansiere forbrug af jern, kul og andre behov i forbindelse med aktiviteten.

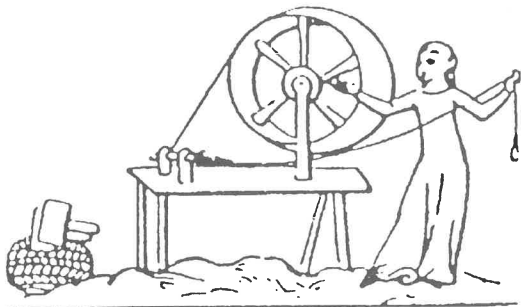
Der er startet op med fremstilling af et parti jernalderknive og bæltespænder, som nu er forsynet med et indmejslet stempel:

Det er meningen, at museums kopi-erne skal tage udgangspunkt i lokale fund, som indgår i museets egen samling. De to første produktioner er et parti kopier af genstande fra Førromersk jernalder (500 f.Kr. til år 0). Kopierne vil om kort tid kunne købes i Sønderskovs museumsbutik.

TEKSTILGRUPPEN

Efter sidste års særudstilling har museet fået mange henvendelser, og samlingen har også haft en fin tilvækst

af genstande med tilknytning til Askovmiljøets væveskoler. Således fik museet bl.a. overdraget de værdifulde væveprøver til Jenny la Cour's og Johanne Siegmufeldts "Vævebog for Hjemmene", 1897, som etnolog Lotte Højrup havde udlånt til udstillingen. Aktuelt har museet udlånt nogle effekter og husflidsvæven til årets værkstedsaktiviteter i Fri-landsmuseet på Hjerl Hede.

Dele af særudstillingen er under genopsætning som grundstamme i en permanent tekstilhistorisk udstilling i to af rummene i Sønderskovs vesttårn.

Fondsstøtte til motorvejsbog

De arkæologiske undersøgelser på den kommende motorvej er omtrent tilendebragt - der mangler fortsat enkelte udgravninger på vejforlægninger og andre anlægsarealer i umiddelbar tilknytning til vejanlægget. Disse undersøgelser er museet ved at planlægge gennemført i løbet af efteråret. Nu foregår der en omfattende fundbehandling, beretningsskrivning og rentegning af de enkelte undersøgelses plantegninger. Det har dog længe været målet, at de samlede resultater formidles i en samlet

almentilgængelig publikation. Dette projekt ligger dog nogle år ud i fremtiden, men som en opstart er museet i gang med at tilvejebringe midler til illustrationer, tematiske rekonstruktioner af f. eks. husanlæg og af flere af de store sammenhængende bebyggelsesspor. Den påbegyndte finansiering af dette bogprojekt har i foråret båret frugt, da Dronning Margrethes arkæologiske Fond bevilligede et støttebeløb på 40.000 kr - i øvrigt ved et bestyrelsesmøde, som Fonden afholdt på Sønderskov.

Nyhedsbreve :

Der blev i juni udsendt et Nyhedsbrev til medlemmerne med andet halvårs arrangementer. Målet er, at vi begrænser annonceringerne af arrangementerne i Museumsavisen, som redaktionelt og stofmæssigt ikke kan udkomme helt så stabilt, selv om vi fortsat gerne vil udgive tre numre om året. I det omfang, det er muligt, vil nyhedsbreve og aktivitetskalender blive udsendt sammen med Museumsavisen. Når vi nærmer os de konkrete datoer, vil man kunne få yderligere oplysninger ved telefonisk henvendelse til museet, ligesom aktivitetsdagene omtales i ugeaviserne og dagspressen.

Datoer:

27. august: International Naturbeskyttelsesdag

Kl. 9.30 - ca. 11.30: "**Motorvej for dyr**" - Naturvejleder Finn Lillethorup fortæller om Estrup Skov og Vejen Moses' spændende forhistorie. Motorvejen mellem Kolding og Esbjerg vil adskille de to naturområder - næsten. Der er anlagt en såkaldt "faunapassage", en tunnel under det store vejanlæg, som skal give dyrene mulighed for at bevæge sig sikkert mellem skoven og mosen. Mødested: Ved ishuset i Estrup Skov.

Kl. 11 - 13: "**Landbrug uden dyr**" - Besøg hos Ib Vester på gården "Skovlyst" - Folding Kirkevej 17. Ib Vester dyrker korn, kartofler og ærter, og han sælger det hele til andre landmænd (sædekorn og læggekartofler) - altså en rigtig planteavlslandmand. Der er mulighed for at opleve, hvordan høsten foregår med store maskiner og at få indsigt i de særlige forhold, der gælder, når man ikke har husdyr på en gård. Brakmarken er også en del af gårdens landbrug.

Kl. 13.30 - ca. 15.30: "**Sønderskov Folkehøve og park**" - Havevandring med museumsleder Svend Aage Knudsen. Sønderskov Folkehøve er anlagt efter en gammel havebog fra 1762 "Den rette haveyrkning" og har samme placering og omfang som Sønderskovs oprindelige urtehøve. Sønderskov Folkehøve drives af en Arbejdsgruppe på 24 haveinteresserede.

Kl. 14 - 15.30: "**Naturbeskyttelse og intensiv skovdrift**" - Skovrider T.W.Stranddorf tager os med på en ca. 3,5 km lang vandring i Langeskov. Vi ser på skovopbygning i en blandet løv- og nåleskov og hører om intensiv dyrkning af pyntegrønt. I skoven findes mest store og gamle løv- og nåletræer. Fortidsspør i form af højryggede agre og kæmpehøje vidner om forfædrenes udnyttelse af landskabet. Mødested: Langeskov Savværk (Flagstangfabrikken).

Weekenden **16-17. september** i museets åbningstid:

Værkstedaktiviteter på museet ude og inde. Programmet byder bl.a. på flinthugning, fremstilling af kopier af stenalderpile og oldtidsbuer. Vi forsøger også at få deltagere fra bueskytteforeninger med i demonstrationsskydning på plænearealet.

14-22. oktober i skolernes efterårsferie:

Værkstedaktiviteter. Program kan rekvireres fra museet fra 1. oktober.

DE LOKALHISTORISKE ARKIVER i Holsted, Brørup og Vejen kommuner

- Lokalhistorisk arkiv** Vestergade 17, 6670 Holsted.
Åbningstid: onsdag 14 - 18 og i perioden 1.10. - 31. 3
tillige tirsdag 19 - 21 eller efter aftale.
Tlf.: 75 39 20 10 Leder: Chr. Carstensen.
- Aastrup Sognearkiv** Borgergade 121, 6752 Glejbjerg
Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned 15 - 19 eller e. aftale
Tlf.: 75 19 82 80 Leder: Olga Pedersen.
- Hovborg Lokalhistoriske Arkiv** Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg. Tirsdag 15-17.
Tlf.: 75 39 62 57 Leder: Henry Pedersen.
-
- Historisk arkiv for Brørup og omegn** Brørup Bibliotek, Stadionvej 4, 6650 Brørup.
Åbningstid: torsdag 15 - 17 eller efter aftale.
Tlf.: 75 38 18 55 Leder: Laurits Clausen.
-
- Lokalhistorisk arkiv** Østergade 2, 6600 Vejen, tlf.: 75 36 35 99.
Åbningstid: tirsdag 10-14, onsdag 10-17, torsdag 10-14,
mandag og fredag lukket.
Leder: Linda Klitmøller. Medhjælper: Anni Lund
- Gesten Sognearkiv** Kjeld Jensen, Nygade 16, 6621 Gesten, tlf. 75 55 73 14
- Bække Sognearkiv** Søren Frederiksen, Tværvæg 10, 6622 Bække tlf. 75 38 97 06

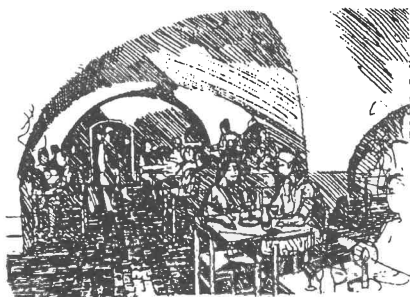
Gårdejer Martin Petersen, Skovsminde, Gesten.

LANDBRUGSHISTORISK SAMLING

Landbrugsredskaber og -maskiner fra nyere tid (ca. 1890 - 1950)

Samlingen kan beses af grupper efter aftale, tlf. 75 55 70 39

HERREGÅRDSKÆLDEREN SØNDERSKOV

Tirsdag-fredag kl.12-16

Lørdag kl.14-21

Søndag kl.12-17

Mandag lukket

Ring venligst vedrørende restaurantens aften-
åbningstider, der varierer afhængigt af sæsonen.
Bordbestilling bedst for begge parter.

Forpagter, kok Leif Kaspersen. Tlf. 75 38 38 45